

Sabir Əliyev
ADU

E-mail: sabir.aliyev.1992@mail.ru

CON STEYNBKİN "QƏZƏB SALXIMLARI" ROMANINDA ÜSLUBLARIN MÜXTƏLİFLİYİ

Açar sözlər: üslub, obrazlılıq, dialoq, təsvir vasitələri

Keywords: style, figurativeness, dialogue, descriptive devices

Ключевые слова: стиль, образность, диалог, художественные средства

Hər hansı bir dilin üslublarını, üslubi imkanlarını öyrənən dilçilik sahəsinə üslubiyyat deyilir. Üslubiyyatın əsas vahidi üslubdur.

Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində dil vahidlərindən eyni səviyyədə istifadə edilmir. Həmin sahələrin tələblərinə görə dil vahidləri seçilir. *Üslub dedikdə dil vahidlərindən məqsədyönlü istifadə üsulu, forması nəzərdə tutulur.* Bu cəhətdən müxtəlif üslublar yaranır. Üslub üslubiyyata nisbətən geniş anlayışdır:

Üslubiyyat ancaq dilçilik sahəsinin terminidir. Üslub isə daha geniş məzmunla malikdir: dildə olduğu kimi, ədəbiyyatda, incəsənətdə, ictimai fəaliyyətin başqa sahələrində də üslublar özünü göstərir (buna bəzən "dəst-xət" "yol" və s. də deyilir). Məsələn, Sabir üslubu (bunu "Sabirin dili" məzmununda yox, "Satirik ədəbiyyat üslubu" məzmununda anlamaq lazımdır), Con Steynbekin üslubu dedikdə - hər zaman sosial ədalətsizliyə, insanlara qarşı haqsızlığa qarşı mübarizə şəklində özünü göstərən yazıçı üslubu nəzərdə tutulur. Yaxud klassik üslubu, folklor üslubu, romantik üslubu, realist üslubu misal göstərə bilərik [1].

Funksional üslublar milli ictimai təfəkkürün müxtəlif sahələrini əks etdirir, dil vahidləri də həmin sahələrin tələbi ilə seçilib, sistemləşir. Məsələn, bədii təfəkkürün tələbi ilə bədii üslub, elmi təfəkkürün tələbi ilə elmi üslub, publisistik üslubun tələbi ilə publisistik üslub və s. müəyyənləşir. Bu üslubların hər birinin cəmiyyətdə özünəməxsus funksiyaları var, həmin funksiyalarına görə də bir-birindən fərqlənirlər. Ancaq bədii, elmi, publisistik və s. təfəkkür sahələri, yaxud formaları arasında əlaqə olduğu kimi, bədii, elmi, publisistik, rəsmi -işgüzar, məişət üslubları da biri digəri ilə bağlıdır.

Funksional üslublar (bədii, elmi, publisistik, rəsmi-ışgüzar, məişət) birlikdə ədəbi dili təşkil edir. Ədəbi dilin ümumi fonetik, leksik, qrammatik normaları onun funksional üslublarının hər biri üçün məcburidir. Yəni həmin normalara yazıçı da, jurnalist də, məmur da, hər hansı bir şəxs də əməl etməlidir. Məsələn, bir söz bədii üslubda necə yazılır, yaxud tələffüz edilirsə, elmi, publisistik və digər üslublarda da o cür yazılır, yaxud tələffüz olunur.

Hər üslubda həm bütün üslublar üçün ümumi olan ədəbi dil normaları (fonetik, leksik, qrammatik), həm də yalnız o üslub üçün xarakterik olan xüsusi normalar müəyyənləşmişdir. Elə xüsusi normalar müəyyənləşmişdir ki, onlar yalnız bir üsluba aiddir. Məsələn, Cümlə üzvlərinin bu və ya digər dərəcədə sərbəstliyi, ekspressivlik və obrazlılığın daha geniş surətdə istifadəsi bədii üslub üçün, ancaq

mütləxəssislərə aydın olan şərti işarələrdən, formullardan istifadə elmi üslub üçün, sözlərin və ifadələrin sadəliyi, ümumxalq danışq dilindən istifadə isə məişət üslubu üçün xarakterikdir [2].

Bədii üslub: milli bədii təfəkkürün ifadəsi olub, obrazlı, emosional (ekspressiv) nitq formasıdır. Funksional imkanlarının genişliyinə görə bədii üslub bir sıra hallarda ümumən ədəbi-bədii dil adlandırılmışdır. Ədəbi dilin əsas aparıcı üslubu bədii üslubdur. Bədii üslub bədii əsərlərin (poeziya, nəsr, dramaturgiya) dilidir. Əsas əlamətləri obrazlılıq və emosionallıqdır. Deməli, ədəbi dilin bədii üslubu qədimliyi, mükəmməlliyi və bütün tarixi boyu aparıcı olması ilə seçilir. Bəzən eyni söz müxtəlif üslublarda verilən mətnlərdə eyni mənə ifadə etmir, onun funksiyası dəyişir:

1) Sözlün informativ funksiyası dedikdə ifadə etdiyi ilkin, həqiqi mənası nəzərdə tutulur: Sabah səne bir neçə kəlmə söz deyəcəm.

2) Bədii üslubda isə söz məcazi mənada işlənə bilər, belə olduqda söz öz informativ funksiyasından müəyyən qədər uzaqlaşmış olur:

Söz vardır - kəsdirər başı

Söz vardır - kəsər savaşı

Bədii üslubda sözlün əsas işi və ya vəzifəsi poetik funksiya daşmasıdır. Poetik funksiya daşıyan söz və ya ifadə isə poetizm adlanır. Poetizmlər məcazi mənada işlənən söz və ifadələrdir [3].

Publisistik üslub: qəzet, jurnal, radio, televiziya, müxtəlif yığıncaqlarda istifadə olunan dildir. Əsas əlaməti kütləvi anlaşılqlıq, dilin aydın olmasıdır.

Elmi üslub: elmi əsərlərin, dərslərlərin, monoqrafiyaların dilidir. Əsas əlaməti məntiqilik, ardıcılıq, müxtəlif sahələrə aid terminlərin olmasıdır.

Rəsmi-ışgüzar üslub: rəsmi və işgüzar sənədlərin dilidir. Əsas əlaməti standart formalardan istifadədir. Rəsmi-ışgüzar üslubun inkişafı digər funksional üslublardan geri qalmışdı. Bu da həmin üslubun dövlətçilik ənənələrindən asılı olması ilə bağlıdır [4].

Məişət üslubu: gündəlik ünsiyyət dilidir. Əsas əlaməti nitqin sərbəstliyi və təbiiliyidir. Ədəbi dildə məişət dili, məişət üslubu – danışq dili mövcuddur. Bu gün məişət dili kimi qavradığımız nitq xalqın ünsiyyət saxladığı dilin özüdür. Məişət üslubu gündəlik yaşayışda insanların bir-biri ilə ünsiyyət saxladığı dildir, o cümlədən, ədəbi dilin ən geniş yayılmış üslubudur. Şifahi nitq zamanı bütün insanlar bu üslublardan istifadə edirlər. Məişət üslubu danışq dilidir. Danışq dilinin qarşılığı isə yazılı dildir. Şifahi nitq ilkin, yazılı nitq isə sonra meydana gəlmişdir. Dialoji nitq məişət üslubunun canı, əsasıdır. Bu o deməkdir ki, gündəlik məişətdə insanlar bir-biri ilə ünsiyyət saxladıkları zaman dialoji nitqdən istifadə etməklə fikirlərini və düşüncələrini ifadə edirlər. Məişət üslubunun yığcamlıq, sərbəstlik kimi mühüm əlamətləri ən tipik şəkildə dialoq nitq formasında üzə çıxır. Məişətdə monoloji dil ancaq daxili nitq şəklində ola bilər. Xalq arasında buna "ürəyində danışmaq" deyilir. Məişət üslubunda üz-üzə ünsiyyət, birbaşa əlaqə əsas olduğundan danışq prosesində jestlər (əl-qol hərəkətləri) və mimika (sifət cizgiləri), eyni zamanda, intonasiya mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məişət üslubuna xas olan əsas cəhətlərdən biri də düzgün tələffüzə, orfoepik qaydalara riayət olunmasıdır. Yazıldığı kimi danışmaq şifahi nitqdə, daha doğrusu məişət üslubunda

məqbul hesab olunmur. Məişət üslubu bədii ədəbiyyatın xəlqiləşməsinə təsir edən başlıca amillərdəndir. Bədii üslubun xəlqiliyi məişət üslubunun ona nə dərəcədə müdaxilə edilməsi ilə müəyyənleşir. Məişət üslubu həmişə öz canlı dil materialı ilə bədii üslubu təmin edir [3].

Üslublara və onların bir-biri ilə oxşar və fərqli cəhətlərinə nəzər yetirdikdən sonra qeyd edə bilərik ki, Con Steynbekin “Qəzəb salxımları” romanı üslubların müxtəlifliyi və işlənməsi baxımından çox əhəmiyyətlidir. Con Steynbekin dahi bir yazıçı olması onun üslublardan peşəkarcasına istifadə etməsində də özünü göstərir. Yazıçı romanında həm bədii üslubdan, həm də məişət üslubundan peşəkarlıqla faydalanmışdır. Əsərdə bədii və məişət üslubundan qarşılıqlı şəkildə istifadə olunmasına, hətta bəzi məqamlarda vəhdət təşkil etməsini də görə bilərik. Müəllif bədii təsvir vasitələrindən istifadə etməklə əsərə obrazlılıq, emosianlılıq gətirmiş, bədii əsərlər üçün xarakterik xüsusiyyət olan oxucuya emosional təsir göstərmək funksiyasını yerinə yetirmiş, romandakı hadisələri, insanların taleyini, yaşayışını və üzləşdikləri problemləri, sosial ədalətsizlikləri məharətlə təsvir etmişdir. Əsərdə müəllifin bədii təsvir vasitələrindən istifadə etməsi ilə yaratdığı obrazlılığa nəzər yetirək: **“To the red country and part of the gray country of Oklahoma, the last rains came gently, and they did not cut the scarred earth”**. (**“Oklahomanın boz və kərpic rəngli çöllərinin bir hissəsini son yağışlar təzəcə islatmışdı və bu, istidən qovrulmuş torpağın yumşalması üçün çox az idi”**). Bütün bu komponentlər bədii üslubun işlədilməsinin bariz nümunəsidir. Təbii olaraq, yazıçı bədii üsluba müraciət etmişdir, lakin nəzərə alsaq ki, əsər ümumilikdə məişət üslubunda yazılıb, o zaman qeyd edə bilərik ki, Con Steynbek məişət üslubunun səciyyəvi cəhəti olan, canlı danışıq dilindən obrazların dili ilə dialoqlar vasitəsilə yaşadığı dövrdə müşahidə etdiyi haqsızlıqları, sosial ədalətsizlikləri və islahatların aparılmasının zəruri olduğunu dəqiqliklə təsvir etmişdir. Bildiyimiz kimi dialoji nitq məişət üslubunun ayrılmaz və başlıca elementidir. Con Steynbek də məhz bu vasitədən geniş surətdə istifadə etmişdir. Romandakı dialoqlardan birinin ingilis dilindən azərbaycan dilinə olan tərcüməsinə diqqət yetirməklə, məişət üslubunun üstünlüklərini və real, canlı danışıq dilindəki səmərəliliyini görə bilərik: [5]

-Casy: “Tom, I been watchin` the cars on the road, them we passed an` them that passed us. I been keepin` track”.

-“Track a what?”

-“Tom, they`s hundreds a families like us all a- goin` west. I watched. There ain`t none of` em goin` east – hundreds of` em. Did you notice that?”

-“Yeah, I noticed”.

-“Why—it's like—it's like they was runnin' away from soldiers. It's like a whole country is movin'”.

-“Yeah,” Tom said. “They is a whole country movin'. We're movin' too”.

“Well—s'pose all these here folks an' ever'body—s'pose they can't get no jobs out there?”

-“Goddamn it!” Tom cried. “How'd I know? I'm jus' puttin' one foot in front a the other. I done it at Mac for four years, jus' marchin' in cell an' out cell an' in mess an' out mess. Jesus Christ, I thought it'd be somepin different when I come

out! Couldn't think a nothin' in there, else you go stir happy, an' now can't think a nothin'” [6].

Tərcüməsi:

-Keysi: “Tom, mən yanımdan ötən və bizim yanlarından keçdiyimiz maşnlara diqqət edirdim. Hər şey eynidir.”

-“Nə eynidir?”

-“Tom, qərbə gedən təkə biz deyilik, yüzlərlə belə ailə var. Mən diqqətlə baxırdım. Heç kim şər qə getmir. Sən özün məgər görmədin?”

-“Gördüm.”

-“Onlar, elə bil hansısa qoşundan qaçırılar. Elə bil, bütün ölkə yerindən qalxıb.”

-“Hə, - dedi Tom. – Bütün ölkə qalxıb yerindən. Biz də çıxmışıq.”

-“Bəs əgər... əgər nə biz, nə də o birilər orada iş tapmasaq, necə olacaq?”

“Cəhənnəm ol! – qışdırdı Tom, - mən nə bilim, necə olacaq? Mən bir sağ ayağımı atıram, bir sol, qurtardı getdi, Mak – Alesterdə də dörd il dalbadal belə olmuşdu: kameraya girirdim, kameradan çıxırdım, yeməxanaya gedirdim, yeməxanadan gəlirdim. Ümid edirdim ki, azadlıqda başqa cür olacaq. Türmədə də heç nə haqda fikirləşməməyə çalışırdım ki, dəli olmayım, indi də elədir.”

Ədəbiyyat

1.Q.H.Bayramov. Tərcümə sənəti. Bakı - 2008, OKA Ofset nəşriyyatı.

2.F. Abdullayeva. Peşəkar tərcümənin əsasları. Bakı - 2010, UniPrint .

3.J. Steinbeck “The grapes of Wrath”. Moscow 1978. “Progress Publishers”.

4.A. Məmmədov. Dilçiliyin müasir problemləri. Bakı – 2006, ADU.

5.R.Manafəoğlu, N.Tağısoy, R.Kamal. İzahlı tərcüməşünaslıq terminləri lüğəti. Bakı – 2010, Mütərcim.

6.<https://az.wikipedia.org>

Summary

The diversity of styles in novel called “The Grapes of Wrath” by John Steinbeck

This article provides information about the styles, their features, the diversity of styles as well. Moreover, the article emphasizes the significance of styles in novel.

Резюме

Разнообразие стилей в романе Джона Стейнбека “Гроздья гнева”

Эта статья дает информацию о стилях, их особенностях а также разнообразие стилей. Более того эта статья подчеркивает важность стилей в романе.

Rəyçi: dos. S.Mustafayev

ADU-nun İngilis dilinin tərcüməsi kafedrasının

27.12.2016-cı il tarixli iclasının

05 sayılı protokolundan çıxarış.

Daxil olma tarixi: 31.01.2017